

U J M A G Y A R M I T H O L Ó G I A

Írta: SZABÓ IMRE (Munkács)

Az emberi fejlődés tökéletlenül végletekbe csapódik; az akció-reakció ingalengései itt tulzottan érvényesek. Ez a szabály a magyar életre is áll. A századforduló idején felnövő magyar fiatalság is indulatokkal, elfogult dühhel fordult az elstilizált addigi népieskedéssel szembe. — A petőfieskedő konzervatív epigonok ellen zajosan lázadozott a polgárság — Magyarországon különben is vékony — rétege. A fejlődés ott ismét elkésett s amikor a magyarországi polgárság megkezdte a maga betörését Dévénynél, a szellemi mozgalmak, a városi élet kevés eredetiséget mutatott a nyugati példák nyomasztó hatása következtében. A polgári kultúra művelői kevesen voltak; jellegüket a többségben lévő, nem népi eredetű s többnyire nem is magyar képviselői adták meg. Szándékuk becsületes volt: nyugatot, szabad szellemet, frisséget hozni a magyar élet tespedtségébe. De tagadással indultak: tudott, vagy nem tudott averzióval voltak a magyar multtal szemben. A konzervatívok ellen harcoltak s mert azok népieskedők voltak, ők elvetettek minden népit, minden tradicionálisat és így végeredményben mozgalmuknak nem volt magyar gyökere. Ha volt is a nyugatosok között egy Ady Endre, egy Móricz Zsigmond: ezek egyének voltak, akik nem adták meg a lényegét a nyugatos mozgalomnak. A lényeg: Ignotusék, Osváték, kik közül az előbbi mondta ki a hirhedtté vált mondatot: a multtal szemben csak egy kötelességünk van: az, hogy elfeledjük. Osvát maga például szenvedélyesen küzdött Hatvany ellen, aki egyszer Csokonai-matinét mert rendezni.

A nyugatosok nem a magyar előzményekből fakasztották irányukat; ugyanígy közönségük, a friss sütetű és gyakran idegen eredetű polgárság sem viselte szívében a magyar kérdéseket. Míg nyugaton a polgárság demokratikus iránya egyre inkább magába szivta a népből jött elemeket és kulturkörét vertikálisan szélesítette, addig a magyarországi polgárság már kezdetben elvágta magát a gyökereitől, távol maradt a vidéktől s végeredményben a magyarság zömét kitevő parasztságtól. Így álltak szemben Magyarországon: egyik oldalon a multat semmibevevő, gyakran magyartalan haladók, a nyugatosok, — a másik oldalon a minden haladást tagadó, reakciós, ultranacionalista, népieskedő epigonok.

Ez a jelenség később sem szűnt meg. A magyar haladás, a polgári kultúra a városra, méghozzá egyetlen városra: Budapestre szűkült. Ugyanez történt a munkásmozgalommal is: annak jellegét éppúgy a nagyváros adta meg és vezetői a polgárság gyökértelen emberei lettek. A 919-es forradalom mögött sem állott más, mint a nagyváros értelmisége és a munkásság, de kihagyták belőle a parasztot. Nemzetközi megoldásokat igyekeztek elvontan aplikálni a magyar valóságra, de nem fonták alulról is a szálakat.

A háború utáni és a mai magyar életben is érezni kellett: itt elmaradt valami. Az általános európai kulturválsághoz Magyarországon még az járult, hogy ez a kultúra a levegőbe épült, nem élt, de gyökértelenül vegetált. Hogyan lehet segíteni ezen? A megoldást jókor megmutatta *Bartók*, példáját azonban kevesen értették meg. Mert az új magyar kultúra csak népi lehet; a parasztságból veheti megújulásához az erőt, frisséget, sajátos zamatot, színezetet. De a népi primitivizmusból nem kell erényt csinálni és stilizáltan átvinni az egész kultúrára, hanem párosítani kell a nyugatról beszivárgó, magasabb, polgári eredetű kultúrával. A

zene parabolája visszatért kiindulási pontjához; a romantikus sallangoktól és bolyongásoktól megtisztultan a bachi alapprobléma tünt ismét *elő*: a lét legelemibb kérdései, az élet és halál örökké rejtélyes kérdései, a kötöttség és szabadság. De ezeket a zene most nem az egyház nemzetközi nyelvén mondja, hanem a néplélek egyéni, kozmikus érzéseinek keresztül, onnan emeli ki és használja fel.

A *zene* példa lehet az egész kultúra számára. Új nedűt kell szivnia, új nekifutás, eredetiség, letisztultság, népi erő kell a magyar kulturának, hogy így felgazdagodva közeledjék majd a szomszédos kulturákhoz. Ez a fázis hiányzik a magyar szellemi életből; nem túlzott nacionalizmust jelentene az ilyen népi kultúra, de az egyedüli lehetséges megoldást: az alsó, tájhoz, történelmi és sors-adottsághoz kötött népi sajátságok és az egyetemes európai kultúra elfinomultságának, fejlett tisztultságának összeolvadását. Az a feltörő magyar fiatalság, amely most már mint alkotó is belenyúl a szellemi életbe, érzi, tudja a népi kultúra jelentőségét s úgy látja, hogy ennek semmibevevése okozza ma a magyar kultúra mostani stagnálását. Ha behozzák a magyarság gerincét, a parasztot és ezzel termékenyítik meg a magyar kulturát, úgy gondolják, megújul az. (Nem akarják látni a valóságot, amíg bele nem ütik fejüket az egyre alacsonyabbra szorított mestergerendába; abba a szomorú ténybe, hogy itt az egész életet szorítják egyre szűkebb keretbe, nyomják lejjebb a szintet és az életlehetőségeket fűrészelik el a magyar paraszt alól. Mi, se juthatunk itt másüvé, mint a folyton hangzó kongatáshoz: a válsághoz, amely a kulturát és az életlehetőségeket egyaránt fenyegeti. Erről még később). Itt kell szerintem keresni annak a jelenségnek az okait, hogy a magyar értelmiség legjava a nép felé fordul új erőért s csinálja és tervezi az új, népi magyar kulturát. Így kell ezt nekünk is értenünk: a „nemzeti” felujulásban meglátni a pozitívumot; kettéválasztani ennek a nacionalizmusnak helyenkint és részletekben reális tartalmát a nyugat teljesen oktanon faji-nemzeti megmozdulásaitól. Mert, ha általános sémával nyúlunk a dolgokhoz, akkor rövidlátóan elhajtjuk azt is, amiben van érték. Erre gondoltam akkor, amikor előbb azt mondtam, hogy a zavaros ár sodorhat magával értékesebb jelenségeket is.

*

Említettük már, hogy a szocialista elméletet gyakran hibásan használják. A történelmi materializmus módszere az indukció és dedukció egymást kielégítő alkalmazását jelenti. Nem elég — mint általában tesszik — nemzetközi általánosságok vázlatának egyszerű ráeresztése egy ország valóságára. Az egyes népek élte minden bizonnyal mutathat olyan jelenségeket, melyek kiágítják vagy túlnövik az elmélet eddigi határait, esetleg tisztáznak egy részletet annak általános megfogalmazásában. De meg az alulról nézés új szempontokból teheti érthetőbbé a dolgokat. Így a magyar élet jelenségei is jogossá tehetnek új szempontokat és megvilágíthatnak részleteket.

A történelmi kereke a kisebb egységeket lassan nagyobb közösségek felé **sodorja** s a mai válság is jobban morzsolja a kis népeket, melyek kevésbé ellenállóak. A magyarságnak nincsen szomszédságában nagyobb és erősebb néptestvére. A szláv-germán-latin egységek közé ékelve él és itt-ott letöredezik belőle egy darab; ezt a töredekezést csak elősegítette a világháború kimenetele és ujabban a némettség egyre keményebb térhódítása Magyarországon. A magyarság fogy lassan; a háború utáni életre-halálra menő harc fényénél kitűnt, hogy számára ez az időszak **sorskérdést** jelent: elpusztul-e a keleti, **érintetlen** népi jellegű és nyugati, **polgári** kultúra konturjait önmagában egyaránt kimutató nép a

k6rnyez6 nemzetek szorittasaban vagy talal-e kibuv6t, hogy atmentse valahogy eletet a nagy harc utani id6re is, hogy számára ne jelentsen kataklizmát az osztályok és nemzetek mostani korszakot határoló küzdelme.

Ezt a sorskérdést érezte meg a mai magyar fiatalság egy része s most keresik az erre adandó „válasz”-t. Folyóiratok (*Magyarságtudomány, Apollo, Válasz, Tanu*) indulnak és körülöttük forr az egész magyar élet. A konzervativizmus és marxizmus egyforma megtagadásával harmadik oldalt csinálnak. Vezet6jük, ideológusuk, „rossz szellemük”: *Németh László*, a mai magyar élet legérdekesebb szerepl6je. Érdekes, mint jelenség, mert jellemz6en magyar, mert a kinzó kérdéseket önmagában sűriti, mert maga is népi származású, — a népi er6t a nyugati gondolkodással párosítja önmagában, — de érdekesek objektíve a gondolatai, amelyeket fölroppent magából, mert a kevesekhez tartozik, akik eredeti eszméket keresnek és egységbe próbálják foglalni a mai ember nagyon is szétes6 világgépét.

Széthulló koroknak alig van más problémájuk, mint a saját lét-nemlét-kérdésük legdurvább felvetése. A nyomasztó valóság, a bomlás szaga érzik mindenütt s hiányzik az optimizmus, amely felfelé tör6 mez6kre engedné a képzetet. Nyugtalanság a leveg6ben, halálos veszedelem el6tti fűledtség; úgy tűnik, hogy a világ nem *statu nascendi* (*Németh L.*), hanem *statu moriendi* állapotban van. A harcos seregek szűk frontba szorítják embereiket, nem engedve 6ket kit6rni a megszabott keretekb6l. Csak ritkán tör fel a gyilkos atmoszférában egy-egy vékonyka, magasra tör6 kalász, amely elég nedvet szívott a szikkadt földb6l ahhoz, hogy magot is hozzon. Itt-ott megjelenik mégis egy gondolkodó, — valaki, aki a kisszerű lehet6ségek ellenére gondolatokat szűl, — valaki aki a ma uralkodó általános szellemi irányok rég megfogalmazott sorába új ötletet űltet, aki nem csak interpretál, de eredetire is bukkan. Ám az így felmerűl6 r6pke gondolatok legfeljebb csak a részletek precizizására lennének alkalmasak. A gondolkodók viszont — törmelékfilozófusok — ezekb6l a gondolatszilánkokból rendszert építenek s így szűletnek a torz ideológiák, melyekt6l azonban az eredetiséget semmiesetre s a helyességet is csak részben, épp, mint rendszert6l lehet megtagadni. Akárhogy is, gondolatoázisok ezek a sivatagban és feltétlen elvetésük vagy meglev6 rendszerekbe skatulyázásuk oktan és önkényes. Ilyen gondolkodó volt el6bb Jean Richard Bloch (*Destin du siècle*), ilyen *José Ortega y Gasset*, *Karl Jaspers* és ezekhez tartozik *Németh László* is.

Németh gondolatait a *Tanu* eddig megjelent három évfolyamába sűritette. A folyóiraton meglátszik az a kett6ség, ami *Némethet* egyéniségében jellemzi. A tudós és próféta; a gondolkodó és a térít6. A kett6 összen6tt benne, át-átsap egyikb6l a másikba. A polihisztorkodó ember odahagyja szigetét, mert népét akarja menteni vagy inkább mert vérmérséklete arra viszi, hogy sokakhoz szóljon. Magát mutatja minduntalan, beleviszi énjét mindenbe, túlteng az egyénisége. Tudományosságában lírikus, önvallomásában hidegen precíz. Új könyvét is (*Magyarság és Eur6pa*) ez a kett6ség jellemzi. Írásm6dja eredeti, mindenekel6tt azért, mert szakít az eddigi száraz, tudományos stílussal és új, nedvdus látás-és kutatás-m6dot hoz helyébe. Általában a mechanikus, csak küls6séget, jelenségeket vizsgáló m6dszer átadta helyét a lényeg — értelmet — keresésnek a tudományokban is és ebben *Németh* magyar ujitó. „A régi tudós tényeket 6rz6tt meg, törvényeket ismert fel, egy-egy téglával járult hozzá az ismeretek piramisához — írja *Németh*. — Az új tudós választ kér.” Intim kapcsolata van a tudományokkal; „szakkérdései: a

tudom̄ny felé vivm̄nyok, 6feléje: létét érint6, fontos válaszok". Az új tud6s bel6lr6l n6z, sok k6ze van a bitih6z, amely sarkalja, 6geti. Hiányzik bel6le az objektivitás, amely eddig is csak k6lszin volt. Amit veszít a m6 tárgyilag6s meggy6z6-erej6b6l, azt megnyeri fanatikus prof6taságával. A tiszta tudom̄ny6sság fikci6jával nyíltan szakít.

A mai kor k6ts6gkiv6l prof6tákat kíván, csak ezek t6rhetik meg az emberek gyilk6s k6z6nyét, rázhatják 6letre 6rdektelens6g6kb6l 6ket. De prof6tára van sz6ks6ge külön6sen a magyarságnak, amikor a t6rténelem megmutatkoz6, fenyeget6 szorításából akar kibujni. Nem valószínű, hogy a magyarság helytáll ebben a harcban és az 6sz6rvék Németh László szerint is az ellen sz6lnak, hogy sorsát elker6lhetné. De „a valószínűs6g számtani fogalom, hiányzik bel6le a számokkal megfoghatatlan: a heroizmus”. (Tanu: *Káté.*). Prof6ták kellene, akik új 6letbizalmat 6ntenek a magyarságba. A magyar 6letben mindig is volt valami szorongat6 tunyaság, amely ellen elakadt tehets6gek eredm6nytelen6l l6zongtak. Az ír6knak, ha már nem bírták a sz6k kereteket, ostromoz6 prof6tákká kellett válniok. A magyarság ma végzetes kutyaszorítóba került; ha nem kís6rli meg a lehetetlent, ha nem tud a sz6ks6gben sorsot, küldetést látni, elvész. Az id6 elszántságot kedvel és eszmét kell mutatni, hogy követ6k akadjanak. Példát kell adni; Németh szerint h6sz férfi ma is megmentheti a magyarságot, ha van benn6k elég bátor akarás. A magyarság sorsa ezzel áll vagy bukik; a rem6nytelen k6zdelem így lehet mégis kilátással tele. Mi legyen hát a példa, melyik a ment6 gondolat, milyen az 6letforma, mellyel a magyarság sorsot ker6lhet és j6v6t menthet? Mit prof6ciázzanak az „új nemesek”?

Maga Németh László azt írja könyvében, hogy mind6ssze három gondolatot, ment6ideát dob a k6ztudatba: a kertgazdálkodást, az új humanizmust és a középeur6pai konf6deráció 6tletét. A három gondolat vég-eredményben egy nevez6re hozható; magvuk vagy eredm6nyük a min6s6gsszocializmus, melyet Németh a magyar helyzetb6l és az eur6pai tanulságból bont ki.

Németh úgy látja, hogy a magyarság 6letének elrendezésére ma egyetlen mód van. Nincs egészs6ges kisbirtokosságunk, amelyb6l középosztály fejl6dhetne ki. Új, 6r6s kisbirtokos réteg kell, melyben lesz annyi 6letkedv és bizalom, hogy legy6zze az egykét; ez majd kidobhat 6n-magából a régi középnemes hivatalnokereseg helyett egészs6ges középosztályt. A mai kisbirtokosok erre a feladatra nem alkalmasak, mert 6rnyedtek; új rétegb6l, a földmunkásságból kell szervezni ezt, telepítéssel, új kisbirtokok kreálásával. Csak egy ilyen — Németh szerint: — friss csoport mutathat annyi vitalitást, amennyi ennek a magyartment6 feladatnak a vállalásához sz6ks6ges. Telepeket kell csinálni, amelyek sejtjei, példaképei legyenek az új 6letnek. A telepesek többé-kevésbé 6nel-látó csoportok; vezérelv6k: „befelé csupa 6náll6 vállalkozás a birtok, kifelé egyetlen gazdasági test”. Befelé meg kell hagyni minden telep s minden munkás egyéni kezdem6nyezését, hogy személyes kapcsolatuk legyen munkájukkal; kifelé táj- és országos sz6vetkezetekbe kell csoportosítani 6ket, hogy terv és arány6sság legyen az egészben. Fel6lr6l k6t6tts6g, alulról szabadság; felfelé tisztvisel6, lefelé vállalkoz6. A telepek feladata, hogy kertet csináljanak az országból. A telepesek: új világi rend lenne, szerzetesekkel, akik telepeikben az új rendházakat 6pítenék meg. Ha a magyarságot sz6k területre szorítják 6ssze, gyarmatosítsunk befelé — véli Németh László. Kecskemétek kellene, kertgazdaságok, melyek kezdetben csak rendházak — példák, de lassan átragadnak az egész országra és magukba kényszerítik az egészet. A társadalmat így a pa-

rasztságra építik, a mezőgazdaságra; kiszorítják az improduktív kereskedelmet, mert közvetlenül használják fel és értékesítik a termékeket. A mezőgazdasági szövetkezetek diktálnak; ők veszik kezükbe az állami igazgatást és az ipari termelés is tőlük, a mezőgazdasági szövetkezetektől függ majd! — Így az egész társadalmat többé nem a szélességben való terjedés, hanem a minőségi mélyülés hatja át; az „ipari népvándorlás” utáni Európában annak az elmúlt kornak száraz kvantitás-elve minőséggé lesz; a magyarság ezt tapintja ki a kor lüktetéséből s így áll be a történelem sorába.

De a magyarság kis nép és az idegen népfajok, egységek között könnyen felmorzsolódhat. Kovásszá kell hát lenni, olyan országgá, amely kitörülhetetlen és nem lehet helyéből kiszorítani, mert példát mutat. „A kevesebb joga az élethez, hogy különb”. Ugy tűnik, hogy halál vár rá, ha nem tud sajátos jelentőséget kapni legalább Középeurópában. A középeurópai kis államoknak közös a sorsuk, Cseh-, Lengyel- és Magyarországaknak talákozniuk kell a bizanci övvel, Románia-Szerbia- és Bulgáriával. Magyarországra vár a feladat, hogy az ezek közt az államok közt már-már felderengő közös szellemalkatot kiemelje, kifejtse: ez legyen a hivatása. A középeurópai rokonsorsú államokat a magyarságnak kell egyre jobban közelítenie egymáshoz s ha teljes egységbe nem is olvadnak, legyen a közös tulajdonságaikból fakadóan valami közös tartalmuk: egy közép-európai szellemiség. A világháború amugy is szétszórta Középeurópában a magyarságot; kenyér után futva benyomultak az utódállamok idegen neanzettesteibe is. Prágától Bucurestig szétterjedt a magyarság: ez a helyzet így egyenesen predesztinálja a magyarságot arra, hogy összekötő kapocs legyen. Egyébként is Bartók rámutatott már arra, hogy a magyar népzene hatásának és terjedésének erővonalai többnyire épp a „Középeurópa” gondolatba sűrített nemzetek felé terjedtek (s a többiekkel is szoros a kapocs); itt a sors utmutatása és igazolása, hogy a kulturális Középeurópát a magyarság hivatott kibontakoztatni s hogy a középeurópai népek között van bizonyos lelki közösség. Ha optimisták vagyunk, a távolban láthatjuk már az új, telepess-Középeurópát, mely lassan egész Középeurópát magával ragadja, a telepek mindinkább az egész nemzetet felölelik, — s még messzebb az új telepess-Európát, melynek életéhez megvilágító példát a magyarság adott s melynek ő csinálja meg az első szigetét. A magyar diaszpóra megvan, mondotta *Kerényi Károly* (idézi *Németh L.*) csak a biblia hiányzik hozzá. Nos, a közép-európai eszme és hivatás lehet a szétszórt magyarság bibliája, írja *Németh László*.

A tudósból így jövőbelátó próféta lesz és maga *Németh* is látja, hogy józan ésszel és hideg számításal közép-európai terve éppúgy terv maradna, mint telepítési reform-gondolata. Próféataságával ezért fanatikus hittel térít és heroikus tettekre biztat; „vagy bolondok vagyunk s elveszünk egy szálig, vagy ez a mi hitünk valósággá válik!” A telepítés az egyetlen kiút, a történelemdiktálta mentőösvény; ennek népekközötti megfelelője a közép-európai terv. „A közép-európai gondolat különös magyar vonzóereje az, hogy a kényszerűséget amely ránk szakadt, küldetéssé alakíthatja át.” Nincs más mentés; ahogy a zsidóság: a szerencsétlen sorsot küldetéssé kell átváltani. Ennek a vállalásához pedig hitre van szükség, hősiességre; g bizony hősi elszántság és hit kell hozzá, hogy *Németh László* hinni tudjon a szeme előtt egyre tragikusabban kifejlő események vagy akár legutóbbi romániai tapasztalatai ellenére egy ilyen reményteli magyar jövőben.

Mert ezt a jövőt *Spengler*ével rokon történelemszemlélete sem támo-

gatja. Németh számára a kulturák többé-kevésbé önálló egészek, melyek élnek, organikusan fejlődnek és halnak el. Kezdetüknél valami alkotó **szellem**, akarat áll s ez adja meg majd az egész kultúra jellegét. Kulturánk értékét, tartalmát — „Isten pénzét” — a görögök vették át és **azóta** egyre inkább korcsosul és lesz belőle hideg keret: civilizáció, megőrzés legfeljebb, de nem továbbfejlesztés. A mai kultúra — szerinte — elmechanizálódott, száraz kvantitás lett. A XIX. század bűne **ez**, a **me**rev természettudományok és a társadalom aritmetikus elméleteinek következménye. Ez a kezdetben logikus folyamat elvesztette mozgató erőt **az** elméletében meglévő fatalitás következtében, mert a fejlődés **megin**duló folyamatába beleszólni nem igen akart. Európának egyik baja **most az**, hogy a mechanikus elméletektől vezetettve csak szélességében **terjedt**; a területek már be vannak népesítve, piacok nincsenek: belső kolonizálás, minőségtermelés kell tehát. A másik baja Európának az, **hogy** nincs vezetésre teremtett rétege, nincsenek normannjai: a társadalom **az** utóbbi időben csak valami tehetetlenségi erő folytán haladt tovább. **Igy az** európai helyzet is tragikus perspektívát mutat, mint a magyar; ha nem akad nép, amely új vezetőket, vállaló embereket ad, példanéppé nem **lesz**: Európa elpusztul. Itt nem segíthet más, — Némethben most a tudós és próféta interferál, — legyünk mi példanéppé, legyünk görögök! Legyünk olyan teljes életű kis nép, amely nagy területeket befolyásol. Vállaljuk mi, magyarok az európai feladatot, merjünk, próbáljunk Európa kísérleti állama lenni! Itt a magyar hivatás, a görög hősiséget oltzuk a magyar földbe, tanuljunk meg eszméért, hitért küzdeni! A **gő**rögség a minőség születése volt; legyünk a mai kor görögjei! Új magyar mīthol6gia kell, hogy megkíséreljük a lehetetlent, küldetést lássunk sorsunkban, ne ésszel mérlegeljünk, de szívvel akarjunk! Hassa **át ez a szó**: magyarság, mint eszme az egész fiatalságot! Minden magyar, az utódállamokban is (ezt adjuk nekik irredentizmus helyett), legyen apostola az új eszmének! A kor száraz vallástalanságában göröggel **termé**kenyített keresztény hittel küzdjünk!

A tudományból salto mortale a térítéshez; a józan, eseményekmutatta vonalak helyett képzelt és kinosan akart tervekhez; hid a **kettő között** nincs, mert csak a képzelet láttathat például Németh Lászlóval olyat, hogy Európában mégis van egy mezőgazdasági megújulás és Magyarország ennek vonalába esik. A válság kiterjed az egész termelésre és a nyugattól amúgy is függő mezőgazdasági államokat még jobban érinti. A magyar helyzet, sajnos, inkább Thermopiléhez, mint Szalamiszhez hasonlít és maga Németh László is tervével inkább (nivós és megrázó) tünete korának, semmint orvosa.

*

A mai kulturát és társadalmat fenyegető veszélyt minden figyelő ember megérzi. De a diagnózisban sokan tévednek és lényeges ugyan, **de** végeredményben másodrangú okoknak tudják be a mindenütt mutatkozó **ZÓ** széthullást. A legismertebb obligát magyarázat a már emiitett elmerevülése a társadalomnak; az a jelenség, hogy a XIX. század a maga **fel**fedezéseivel, technikai vívmányaival mechanikus Világképet formált ki s most ismét be kell mindenütt kapcsolni a minőséget. A termelésben éppugy, mint az embereknél, akiket a polgári demokrácia szériaszámra állított elő s akikben a felső burok alatt kulturát meg nem becsülő barbár lelkek éltek. Bizonyos, hogy az újabb tudományos eredmények az életnek és társadalomnak roppant komplikáltságára mutattak rá és, **az** események is sok újat adtak (az ideológiánk másodlagos szerepe **pél**-dával **már-már** közhellyé vált, amikor **az** utóbbi években a német esemé-

nyek szomoruan rácsófoltak erre a tételre s bebizonyították, hogy annak is lehet elsődleges jelentősége). Ebben a bonyolultságban igen nehéz mégis valami rendet tartani s ezért az általánosítóknak van valami értelmük: hogy megpróbálnak rendszerezni. Annyi mindenesetre igaz, hogy általában közép- és nyugat-Európa élete sokkal összetettebb, mint a keleteurópai, mint például az orosz, amely az új szocialista elméletet áthatja. Ezért igazuk van azoknak, akik a Nyugat számára kevésbé sématikus, részletesebb megoldási lehetőségeket és magyarázatokat követelnek. A XX. század Közép-Nyugateurópája számára nem lesz majd elég tartalom egy egysiku, szélességében terjedő gazdasági politika (ha a XIX-nek talán elég is volt), itt nem célravezető az iparosítási öt éves tervek, itt tényleg befelé kell fejleszteni az életet, minőségében. Nincsenek szűz területeink és nem gyarmatosíthatunk kifelé. A minőség emelésével, intenzivítás fokozásával kell és lehet kifejleszteni Európát; a munkás és munkája között szerves kapcsolatot kell teremteni. A gondolat így önmagában helyes és józan európai perspektívát nyit.

Ugyanígy megáll a középeurópai koncepció is. Kétségtelenül sok a közös a középeurópai államok életében, multjában; a kisállamok csak nagyobb egységekbe tömörülve nyerhetnek gazdasági jelentőséget és hangjuk csak ilyen megafonon felerősítve lesz hallható Európa szellemiségének koncertjében. Ez a terv nem új, időnkint a politikusok is feldobják hátsó szándékoktól vezérelten; nem is utópia, mert minden erővonal oda mutat és arra kell, hogy vigyen.

S hogy az európai államok életében új görögökre van szükség, akik a történelem átértéséből, megbecsüléséből, a feladatok kiszabásából kivácsolnak maguknak fegyvert, merítenek erőt, energiát és cselekvéskészséget egy új jövő építéséhez, — egyszóval, hogy új, elszánt emberek kellenek, — ez már-már közhely. A tartós válság, a társadalom bomlása kimerítette és kiábrándította az embereket. Hit kell, akarat és bizakodás az emberiség jövőjében. Manapság olyan ritka a vállaló és vállalkozó ember, hogy egyénileg tisztelni kell bizonyos fokig még az ellentábor fanatikusaiban is a változtatni-akarat szándékát. Fel kell rázni önmagunkat, hogy döntő cselekedetekkel újat építsünk. Európa ezzel áll, vagy bukik.

A gondolatok önmagukban élnek és megállnak, de ez még kevés ahhoz, hogy rendszerré lehessen őket összerakni. Németh Lászlónak és európai rokonainak nagyobb, általánosabb szempontok vezetnek kezeiket, történelmi áttekintésük százszentendős korokat próbál egybefogni és összehasonlítani (igaz, hogy ez többnyire csak intuitive, nagy vonalakban sikerül nekik), időszakokat jellemeznek néha csodálatos plaszticitással, a korok mélyére szállnak, a felszín alá, új érák vezető gondolatait bogozzák — csak épp a részleteket, az eszmék megvalósításának apróbb feltételeit nézik el. Számukra a mai kor alig élő valóság, nem akarják tudomásul venni történelmi-értékelő szempontjuk következtében a mindennapot jellemző feszülő ellentéteket. Ki-kiemelnek így egynéhány gondolatot (például a XIX. és XX. század már említett kvantitás-kvalitás ellentétét) és ebből ácsolják nemzetüket- és Európátmentő terveiket. Felködlő rózsaszín felhők ezek, melyek láttatják ugyan velünk a jövő egyes valószínű elemeit, de kihagyják megépítésének feltételeit. Mert csalódtak a mult század általánosításaiban (a fejlődés mindig az általánostól megy a speciális felé), most kinosan elkerülnek minden ilyet. Főképp ebből következik, hogy mindnyájan szembenállanak a marxizmussal, mint általánosító, merev elmélettel. Maga Németh László is a XVIII. század gondolatainak egymáshozfűzését látja csak benne s mert ezek az alkat-

részek önmagukban túlhaladottak, idejétmultak (hegeli idealizmus, mechanikus materializmus, ricardói közgazdaságtan, a francia forradalom osztályelmélete), elveti az egészét, anélkül, hogy észrevenné: mindezek egybeforrása, dialektikus egysége kvalitatíve különbözik az egyes elemektől, amelyekből kialakult. A marxizmus egyes mai képviselőinek hibáiból ítélnek, a mozgalmat nézik és bírálják, nem pedig az elméletet. Apró ténykritikákból az egész hibásságát következtetik. S van bennük mindenképpen valami belső, kezdeti ellenszenv és elfogultság az egészszel szemben; irtóznak az aktivitástól gőzlő megoldásoktól, amelyek pedig a történelem során eddig is az (ellentétek kényszerű kirobbanásai voltak. Mert irtóznak a leegyszerűsítéstől, nem akarják tudomásul venni, hogy az emberek végeredményben osztálykülönbségeik folytán két csoportba válnak szét és a kisebb különbségek bizonyos történelmi pillanatokban eltörpülnek és vesztenek jelentőségükből (bár szekundér szerepük mindig megmarad) — a nagyobb egységek és érdekközösség döntő befolyása miatt, mert a küzdelem magas hőfokán ideig-óráig egybeforrhatnak. > Embercsoportok a termelésben elfoglalt helyük alapján szembenállva marják egymást és ha egyének észszerű meg gondolásokkal ki is bujhatnak a kényszerítő osztálydetermináltság-ból, de társadalmi rétegek soha. — A kulturfilozófiai koncepciókat le kell vinni a mélyig és tudományos alapra kell építeni, hogy a dolgok és jelenségek, az egész társadalomnak és harcainak értelme, végső összefüggése (amely természetesen bonyolult s nem szorítható féllábon elmondható jelszavakba) kitűnjék.

Az elvont és lényegében nagyvonalúan rögtönzött társadalom-szemlélet hozza azután magával, hogy Németh László a magyar dolgokat is furcsán itéli meg. Nem marxizmust vagy orosz példát kell bírálni és apriori szembenállani velük, de meg kell vizsgálni a magyar valóságot s abból körvonalazni a megoldást, elfogulatlanul, egyenesen, tekintet nélkül arra, hogy milyen elmélethez közeledünk ezzel. Így csak dilettáns maradhat Németh a magyar események értelmezésében s szükségszerűen, naivul értelmez. Nem tartja például egyéni képtelenségénél egyébnek azt, hogy Gömbös az egész reform-tervet csak politikai léggömbnek bocsátotta ki és lehetőnek tartja, hogy a magyar vagy más Marcia su Roma helyett a politikusok Marcia da Roma-val, a kormányba felkerülve, érdektelen harmadikokként, függetlenül, józan belátásuk alapján nyuljanak bele az állam életébe és javítsák meg azt. Magyarország meglehetősen bonyolult képlet, ahol még a józan és mérsékelt földreformot is elgáncsolják a latinfundiumok grófjai és a nagyváros ipari centrum — érdekei állandóan ellentétben állanak a vidékével. Ez a feszültség, ezeknek az erőviszonya adja meg az uralmon lévő kormányok jellegét s a tényezők növekvő vagy fogyó súlya befolyásolja a kormány programját (amit igen kis részben közvetve módosíthat a parasztság és a munkásság adott időbeni ereje); ez magyarázza meg a magyar életben egyre kitükröző ellentét: a feudalizmusba itt-ott beleszorított demokratikus vívmányokat. A kormányok függetlensége csak viszonylagos és látszólagos lehet, csak bizonyos keretek között cselekedhetnek szabadon és nem lehet tőlük olyan reformokat várni, amely ellenkezne azoknak a rétegeknek érdekével, amelyek a magyar állam életét, termelését és ennek folytán közigazgatását kezükben tartják.

A nagyvonalú tervek mindjárt megbuknak ott, ahol az uralkodó erővel, feudalizmus és kapitalizmussal kerülnek összeütközésbe. A nagybirtokok súlyának megszüntetését, felaprózását a tizezerholdak birtokosai nem fogják tétlenül nézni s ugyanígy a Németh-féle szövetkeze-

tek sem tudj6k majd egyk6nnyen félretenni és „felügyeletük alá szorítani” az ipartelepkeket. Akiknek kezében van a katonaság, rend6rség, csend6rség, az egész közigazgatás, az nem fog legegembibb érdekeir6l egyszerűen lemondani. A konkluzió Féja Gézával sz6lva: „Politikai felszabadulás nélkül új gazdasági életformák elképzelhetetlenek”, előbb az előfeltételeket kell megteremteni (*Kelet népe*, 1936. április).

Ezek a Németh elmélete ellen en bloc felhozható ellenvetések; a részletek inkább szaktudósokra várnak. Tanulságos lenne például megnézni, hogy a magyar föld alkalmas-e arra, hogy kizárólag kertté tegyék s főként nem kellene-e az ilyen kertgazdálkodásra vonatkozó terveket a középeurópai államok termelési feltételeivel összeigazítani? Németh egyik elve összeütközik itt a másikkal, mert Középeurópára való tekintet nélkül akar kizárólag Kecskemétet csinálni az egész országból, anélkül, hogy a szomszédaira tekintettel lenne.

A középeurópai konföderáció szemre csinos terve is szétpukkan bizony, ha a megvalósíthatóság kiábrándító szögéből nézzük. Mert akár mennyire történelmi szükségesség, — manapság még legegembibb feltételei is hiányoznak. A sz6baj6hető államok gazdasági helyzete lehetetlenül rossz és ezen először is úgy próbálnak segíteni, hogy közeledni igyekeznek a hatalmasabb rokon nemzetekhez vagy más módon keresnek nyugaton patrónust maguknak. A középeurópai kis államok egyik oldalán a francia, másik oldalán a német-olasz érdekkörbe tartoznak s önálló cselekedeteket nem vállalnak. A maguk kis harca mindössze annyiból áll, hogy a válság elől elzárkóznak, megpróbálják önnön-magukat ellátni. Valutarendeletek, határzárak, kiviteli tilalmak; — mindezekhez megfelelő aláfestést ad a mesterségesen is táplált, nemzetek közötti kulturális ellenségeskedés, sovinizmus, nemzeti elfogultság. Ha Németh látja, hogy a békeszerz6déseket másképp, mint háborúval megváltoztatni nem lehet, — látnia kell azt is, hogy az irredenta tovább csinálja a maga játékait s tartja a magyarság elé a békeszerz6dések megsemmisítése utáni — szerintük — boldog jövőt és ezzel csak növeli a szomszédos népek közötti feszültséget és elködlí a magyarság előtt a tisztánlátást. Az ellenségeskedés n6tt6n-n6; már kulturzárak állják el az átterjed6 hangot és betűt. És jóhiszemű emberek hiába próbálnak áthajolni ezeken az akadályokon; Középeurópának nincsenek meg ma a politikai és kulturális feltételei, nem kedvez az atmoszféra és az államok egyre inkább ellenkez6 sikra tolódnak: szembekerülnek egymással. Szárnyaló terveinket lehuzza a valóság.

Uj görögök kellene! Kétségtelen. A demokrácia elpúhitotta az embereket, az egyéni felel6sséget csoportokra háritotta. Meg kell acélozódnunk, meg kell ismét tanulnunk a vállalást és cselekvést. De vajjon mi volt előbb: a tyúk, vagy a tojás? Uj emberekre van-e szükség előbb vagy új, másult körülményekre, amelyek új embereket nevelnek? A mai társadalom korrumpál, legélesebb, kiméletlen harcba kényszerít mindenkit, hogy megélhetését biztosíthassa. Az osztályok egymás elleni harca gyűlölködést szít. A nyomorult viszonyok között élő emberek számára nincs mód, hogy megnemesedjenek. Ha az életfeltételek szorító alacsony-sága és nehézsége megennyhül, ha az emberi élés megkönnyül és az életm6d megjavul, akkor nőhetnek majd új nemesek tömegesen. Amíg a társadalom életét hazugság, aljasság sz6vi át, addig új görögök csak néhányan lehetnek, egy-két keménykötésű ember, aki utat mutat s vállalja a vezet6 szerepét. Keressük mindnyájan az új görögöket, akik a fényt, a tisztító gondolatot és megváltó tetteket hozzák s előkészít6i egy olyan emberi sorsnak, amelyben megvannak mindenki számára a

nemesedés feltételei és az új kvalitásé, emberek életlehetőségei.

Németh László itt vázolt elmélete Magyarországon megmozgatta az ifjúságot, frissességet, új gondolatot dobott a szellemi életbe. S ha terve nem is az új euangelion, ez a felrázó hatás már magában is megadja értékét. Nem tudta ugyan átfogni az egész fiatalságot, de vitát, ellenvéleményt provokált; főképp azzal, hogy terveiben fontos szerepet juttat az értelmiségnek. Bár ő is a parasztot látja annak a reervoirnak, amelyből a magyar társadalom erőt vehet a megújuláshoz s csak erre a rétegre építi elméletét, — belevonja mégis a fiatal szellemi embereket is, akik a görög ideálnak megfelelően szellemi és testi képességek szerves egységével valósítják meg magukban az új, egész embert. A népi erő és a nyugati kultúra szinbiózisát szeretné megteremteni; nem csinál paraszt-mitológiát, mint Féja Gézáék. Németh László felülről, az intellektualizmusból ereszkedik alá s ezzel akarja beoltani a parasztságot; Féjáék alulról néznek s a népen kívül nem ismernek el sem társadalom-alakító, sem kultúrafejlesztő erőt. Féjáék eszménye a paraszt; Németh mitológiája a kvalitássá lett egész magyarság kulturális elhivatottsága, küldetése Közép- és egész Európában.

S bár sok pozitívumot találtunk benne, ezt az új, Németh-féle magyar mitológiát nem tudjuk végignemgondolt, mentő tervnél egyébnek látni. Gondolkodók, akik a mai elképesztően szomorú helyzetben túl a történelem nemzeteket összeolvasztó tendenciáját is meglátták, próbálnak kibújni sorsuk alól. Befelé forduló nemzeti életet akarnak, amikor minden a feloldódás felé mutat. A mostani zökkenő mögött már látszik a nemzetek eddig külön futó fogaskerekeinek csodálatos összeakadása. Egyetlen egységgé kell válnia az emberiségnek és kulturális! életének. Ebben az egységben nem hígul majd egyszínű folyadékká a kultúra, de sokszínű, szélesskálájú létté, amelybe minden nemzet elhossa a maga legkülönb értékét. Nem azt kell keresnünk, hogy az egyes népek hogyan őrizhetik meg ma önmagukat és elzárt jellegüket s szempontunk ne a különbségek végzetes kipointrozása legyen. Az európai valóság egyfelé mutat; ha sorsmentés, az csak egy lehet; ha meg akarunk maradni, csak egyetlen módon tudunk; ha nemzetek hivatása, csak egyetlenről lehet szó: minden legnemesebb értékünkkel belefolyni az egységes kultúrába, gazdagítani azt, amely mindenkié, nemzeteké és egyéneké egyaránt. Ez az új emberiség mitológiája.

FIATALOK ÉS ÖREGEK

Irtá: KOMJÁT ALADÁR

FIATALOK

Micsoda álmok! S micsoda álmodók!

Növendék költők, kiknek fantáziája

a mindenség temérdek térein

megállhatatlan vándorló homok:

törvénye nincs, se medre, gátja,

s iraló porral

a mennybolt „vérző csillagsebeit”

porozza be futása.

Növendék költők: vad felhőivók.

Az űr-hálónak mélypontja féle

fényszálak szálán szállnak, mint a pók.